

CASTELLS I CASES FORTIFICADES DE CALONGE

PER

PERE CANER I LLUIS VILAR

1. FORTIFICACIONS PRIMITIVES

Els pobles prehistòrics que vivien en el territori que avui és el municipi de Calonge, devien tenir, sense cap mena de dubte, les seves defenses per a protegir-se de les escomeses dels *enemics*. Aquestes tribus assentades preferentment a la vall de Ruàs, vessants de la Creu i Sant Daniel, si posseïen fortificacions senzilles o talaies artificials —ja que de naturals no en mancaven en les dues primeres zones—, no ho sabem pas, puix cap reste en queda.

Més endavant, en el poblat ibèric de Castell Barri, a més de l'estratègica situació de l'oppidum dalt d'una muntanya de 297 m., dominant la plana, el mar i la vall dels Molins, es construí una muralla, de la qual en queden fragments a la part de ponent d'un gruix de prop de dos metres, i la base d'una torre de defensa¹ a l'entrada del poblat. Amb tota seguretat durant l'època romana es conservaren, puix la continuïtat del poblament està demostrada pels restes arqueològics.²

En el Collet de Santa Maria del Mar, lloc històric on grecs, cartaginesos, romans i visigods hi romangueren, també ens cal suposar que quelcom defensiu hi devia haver. Però per ara no se'n pot donar constància, puix res no s'ha trobat que ho demostrï.

Tampoc en el poblat medieval del Carrer dels Sastres, a la vall de Ruàs, no hi ha vestigis de fortificacions ben aclarides. El bosc ha envaït totalment el lloc i és difícil de precisar si una muralla

¹ PERE CANER, *Les torres de vigilància a Calonge*, ANALES DEL INSTITUTO DE ESTUDIOS GERUNDENSES, volum XIII.

² PERE CANER, *Calonge Arqueológico*, ANALES DEL I.E.G., volum IV.

rudimentària encerclava el petit nucli habitat, per cert ben defensat naturalment, ja que està situat en l'esquenall de la muntanya, en aquella època fosca dels inicis de l'Edat Mitjana. Seria necessària una profunda neteja per esbrinar-ho.

Així, doncs, ens cal traslladar-nos més cap ací, cronològicament s'entén, per a poder descriure les fortificacions, castells i cases fortificades que han arribat força senceres fins els nostres dies.

2: CASTELLS

Castell de Calonge

A) *El monument*

El castell de Calonge fou aixecat en un turó de 36 m. d'altura i a un dos quilòmetres i mig de la costa. Primitivament fou un castell petit, de planta quadrangular regular, sols habilitat exclusivament per a defensa i vigilància del territori. Després s'anà engrandint, segons les necessitats, convertint-se finalment en un palau espaiós que conservava el signe castrense. A redós seu sorgí la població feudal³ que anà creixent, concèntricament, segle a segle.

Actualment, malgrat les contínues reformes i transformacions de tota mena que ha tingut durant el llarg període de la seva existència, es pot copsar la seva arquitectura des dels inicis fins al segle XVIII, centúria en la qual s'acabaren les reformes bàsiques.

És de planta regular, on els estils romànic, gòtic, renaixentista i barroc alhora es superposen i es defineixen. Ara es pot donar perfectament la volta al seu recinte principal, cosa que facilita l'estudi del monument.

Com diu Martí de Riquer:⁴ «hi ha quatre etapes constructives clarament definides en l'estat actual del monument que ens donen un procés habitual i típic en aquesta mena d'edificis, des de la construcció d'un rude nucli militar, fins a la decadència i l'abandonament, passant per l'adaptació a palau en avançar l'Edat Mitjana, i per certa ambició monumental per bé de gust rural, no gaire refinat, en el Renaixement». L'esmentat autor situa la primitiva ubicació d'aquest castell en el segle XII, incloent l'anomenada torre de

³ PERE CANER, *Desplazamientos y crecimiento del casco urbano calongense*, ANALES DEL I.E.G., vol. IX.

⁴ M. DE RIQUER i LL. MONREAL, *Els castells medievals de Catalunya*.

planta quadrada en el recinte rectangular, flanquejat per torres circulars que encara es conserven i la part que, més endavant convertida en palau, dóna a migdia i forma una ala de l'actual plaça del Castell. Però s'ha de tenir en compte que la torre quadrada és molt més vella que la resta de la fortificació, puix el parament és més primitiu, amb més pàtina, com simplement es veu, i evidentment isolada, ja que no encaixa ni empelta amb cap mur de la muralla, i vàries espitlleres i una poterna, donen a la plaça d'armes o dintre del recinte, cosa insòlita si fos de la mateixa època, per tant l'ampliació es féu més tard i partint de l'esmentada torre.

La torre quadrada, matriu del castell, pot pertànyer al segle XI o potser més abans; si es tenen en compte el parament inferior, els murs que afloren en el sòl interior i les sitges que s'hi han descobert, ens donen peu a considerar-la molt antiga. La resta del recinte rectangular, anglejat amb tres torres circulars i una altra de semicircular, és del segle XII, així com la muralla que, partint d'un portal adossat a la torre quadrada anava fins a l'església de Sant Martí, temple que quedava encerclat pel perímetre emmurallat, el qual cloïa el volt per l'actual plaça Major, enllaçant amb la torre més alta o de l'homenatge. Aquest recinte estava circumdat per un fossat, un glacis a la part occidental i un barranc que, en pla inclinat, s'enfonsava fins la riera; el fet de què el carrer que va de la plaça del Castell a la de Miranda de Rifred s'anomena dels Valls, ho confirma.

En el segle XIV una part del castell és convertida en palau; és la que dóna a l'actual plaça del Castell amb les seves finestres coronelles. També es coronen els merlets de la muralla amb acabament apuntat de pedra picada del país.

Dos segles més tard, en el XVI, té lloc l'ampliació del palau aprofitant els murs de la muralla romànica de la part est i engrandint un cos vers l'actual plaça Major. La sala major, amb la seva coberta amb arcs diafragma pot ésser també d'aquesta centúria, per més que, en les següents, sofreix transformacions d'obertures. Els arcs del passadís, que enllaça l'entrada del primer pis per la plaça del Castell a la sala renaixentista i a la major, també són de l'època; el parament ceràmic del qual estan bastits ho demostra. I les arcades de pedra de la plaça porxada.

En el XVIII es construeix la nau de les quadres de la planta baixa, que estava enllaçada fins a la torre del nord-est, probablement

les dues escales de la plaça d'armes que conduïen a les dependències del primer pis; s'aixeca uns metres la torre de l'homenatge coronada amb merlets i boles simulant el llenç de la muralla, i s'amplia la fàbrica cap a l'actual Casa de la Vila.

Després es feren reformes més superficials que no malmenaren gaire el context arquitectònic genuí de l'edifici, les quals acabaren a principis del segle actual.

Anirem ara a descriure, una a una, en forma d'itinerari, les dependències del castell començant pel recinte antic i planta baixa.

La torre quadrada. — Assentada sobre sòl de roca de gres, és quasi quadrada; les parets nord i sud medeixen 11 metres i les de l'est i oest, 11'50 m. L'altura primitiva era de 14'66 m. Una fotografia de 1894, presa pel Sr. Lluís Jovell, ens mostra la torre en força bon estat. S'hi veu, a la cara de tramuntana i quasi al cim, una finestra rectangular, i a la part de ponent un enderroc al mig bastant considerable. Actualment, malgrat la restauració de fa uns quants anys, dirigida pel Dr. Oliva Prat, encara no ha arribat a l'altura primitiva, puix a principis de segle es desmuntà uns metres de dalt, per tal d'aprofitar la pedra, segons es conta, per edificar la casa de can Rusques, radicada a l'avinguda de Puigcerver. Les parets tenen un gruix de 1'10 m. i la seva superfície interior és de 82'80 metres quadrats.

El parament és de morter de calç, pedres trencades i alguns fragments ceràmics, per regular teules; a la part baixa les pedres són de major tamany, i a mesura que prenen altura es van empetint. Les arestes són de carreus de pedres de granit del país.

L'accés a aquesta torre és actualment per la part interior del castell, mitjançant una porta rectangular de marc de pedra, a uns quants centímetres de l'alçada del sòl, on s'hi nota les escotadures del forrellat o esparna. N'hi havia una altra, ara eliminada, que donava al carrer dels Valls, però era més moderna; i també una altra de tapiada més antiga que l'actual, d'accés per sota la poterna.

Devia tenir un sostre de fusta que la dividia en dues plantes. En la restauració esmentada, portada a terme pels Srs. Oliva i Sans, es construí un sostre a base de bigues de portland i revoltos, per cert molt desferrat.

El sòl fa pendent cap a la paret de ponent i és de gresa. Hi ha cinc sitges i restes de parets de distribució. Dintre les sitges s'hi

trobà ceràmica medieval que es guarda en el Museu Arqueològic de Girona.

El mur nord presenta 6 espitlleres a uns dos metres del terra, i 3 a uns sis metres. En el de l'oest, 7 espitlleres a baix, 3 en el primer pis i 2 més amunt, detall que pot indicar que la torre podia tenir tres plantes o un terrat. La paret de migdia té 4 espitlleres a baix, 3 al primer pis i una finestra derruïda emmarcada de pedra i de forma rectangular. Finalment el mur oriental presenta una espitllera que dóna a la plaça del Castell, una a l'interior del recinte, una altra tapiada i una poterna de mig punt, en el primer pis, d'elegant factura.

Portal dels Valls. — Entre la torre quadrada i la muralla que continua vers l'església de Sant Martí, hi havia el portal dels Valls, segons ho demostra una vella fotografia del ja esmentat Sr. Jovell, i les restes i senyals de parets que enllaçaven la torre amb la muralla. Aquest portal, de forma dovellada amb pedra polida, estava emmarcat amb un llenç de paret d'uns tres metres i mig d'alçada i tenia una llum d'entrada d'un metre i mig. Tapava una espitllera de la torre, per la qual cosa ens afermem en la idea de què fou construït més tard, i a més a més, si hom s'adona de l'encaix del seu parament amb la dita muralla que, com s'ha exposat, fou alçada en la segona fase de la construcció del castell.

Muralla vers l'església. — Partint del portal dels Valls, la muralla segueix en direcció a ponent, formant un angle recte al desviar-se a migdia; l'aresta d'aquest angle és feta amb carreus de pedra de granit, i tot el parament amb pedres trencades i morter. La paret de cara nord mostra dues espitlleres a baix i una dalt prop del coronament del mur; la cara de ponent, a un metre de l'actual sòl, en presenta vuit en bateria.

La paret que mira al nord té uns 10 m. de llargària, i la de ponent 13 m. La part que continua fins a enllaçar amb l'absis de l'església de Sant Martí, és nova, feta per tal d'aguantar el terraplè dels patis de les cases, però aprofitant la base de la muralla; per tal motiu li manquen espitlleres.

Muralla oest. — És el tros comprès entre la torre primitiva quadrada i la torre cilíndrica del nor-est. Té una llargada de 26 m. i un gruix de 0'60 m. Està assentada sobre roca granítica i el para-

ment construït amb pedres afegides amb morter. És escapçada més o menys per la meitat i no té espitlleres.

En aquesta paret hi havia dues portes; una de romànica amb arc de mig punt que devia ésser la primitiva d'entrada al recinte del pati interior, o si més no, la poterna de la muralla; i una altra de dovellada renaixentista, que fou espoliada durant els anys quaranta d'aquesta centúria. Quan els últims propietaris del castell se la vengueren, s'enderrocà la paret que la coronava, llenç que encara es conservava en la seva pristina altura, tal com es pot veure en la fotografia, però sense merlets.

Torre nord-oest. — Les torres circulars d'aquest castell tenen la particularitat de què no n'hi ha cap d'igual; cadascuna té una característica diferent que la personalitza. Així la del nord-oest presenta un parament de carreus molt sòlids i un talús molt pronunciat. També és notable la seva construcció, puix en lloc d'ésser de planta rodona, els murs, arestats amb pedra granítica, s'ajunten de les dues bandes en intersecció, trencant la circumferència de la planta.

Té una altura d'uns 9 m. i un diàmetre de llum de 3 m. Està coronada amb merlets apuntats. A mitja altura hi ha 4 finestres petites emmarcades amb pedra granítica a tot volt, i 4 més al cim. de les mateixes característiques. També presenta una gàrgola llargaruda i simple, orientada al nord-est.

El seu accés és pel pati interior i es fa per una porta que dona entrada a la planta baixa, i immediatament es troba una escala de cargol de pedra que penetra al subsòl. La runa ho tapa tot i per aquest motiu és difícil precisar on conduïa. La veu popular conta que era l'entrada d'un passadís subterrani que anava a parar dalt la muntanya de la Creu, lloc on hi havia una torre de vigilància,⁵ després d'atravessar la riera de la Ganga; més probable seria que fos una sortida a l'esmentada riera, la qual es troba sota el barranc natural, i possible que fos l'escala que portava al calabós. La volta és de pedra cantelluda, típica d'aquestes construccions. Un poterna rectangular dona accés al primer pis.

Muralla nord. — També està construïda sobre roca viva; s'hi noten els restes d'uns contraforts perpendiculars, molt malmesos.

S'hi troben 11 espitlleres al peu del pati interior en bateria i

⁵ PERE CÀNER, *Les torres de vigilància a Calonge*, ANALES DEL I.E.G., vol. XXII.

una finestreta retxada vora la torre del nord-est. Deu merlets apuntats coronen el mur, defensant el camí de ronda força sencer.

Uneix les dues torres de planta rodona i té 14'50 m. de longitud i 0'90 m. de gruix.

Torre del nord-est. — És una mica atalussada de la base i podria ser que estigués més enfonsada a terra, degut al fet d'haver-se aterraplenat el fossat. Té la mateixa altura que la del nord-oest, però la planta és circular i no presenta sostres de cap mena; si n'hi havia algun devia ésser de fusta, és, doncs, buida de dalt a baix i també està voltada de merlets apuntats en disposició de corona.

L'accés a dintre es fa per una porta de mig punt i, a uns tres metres del sòl hi ha una poterna gòtica; com és natural l'entrada és per l'interior del castell. La disposició d'uns forats en el mur interior fa suposar l'existència d'una escala de fusta, per tal d'assolir els diferents sostres de defensa.

A la part baixa es compten 4 espitlleres a mig volt. A mitja altura tenim dues finestres petites emmarcades amb pedra granítica de la contrada i dues a la part més alta. A més, hi ha un forat de desguàs vora la muralla nord, i al cim d'ell una sagetera.

És notable, entre la torre i la muralla est, una pedra sostinguda per una petita volta de rajols de cantell.

Muralla est. — Va de la torre nord-est a la de l'homenatge i continua, després del cos del segle XVI, per la plaça Major vers l'església. Es pot dividir en tres parts. Des de l'anomenada torre, a la semicircular; d'aquesta a la de l'homenatge, i del palau renaixentista fins a la casa de la Vila.

La primera, que medeix 17 m., és emmarletada i presenta 11 espitlleres de nivell alternat, un estrep molt sòlid que contraforta la sala major, una finestra de rajols de canto ran dels merlets, una altra vora la torre nord-est i una tercera retxada, a mig llenç. A més s'hi troben dues finestres, una també retxada, i una sagetera entre l'estrep i la torre esmotxada.

La segona part, entre la torre semicircular i la de l'homenatge, serví per a muntar-hi a sobre el mur, la paret est de la sala major. S'hi veuen tres finestres grans amb marc de pedra damunt dels merlets primitius, ara tapiats, de forma rectangular, i també tres o quatre espitlleres a la part de baix. El fet de què hi hagi una edifi-

ció anexe, que no té res a veure amb la fortalesa, dificulta l'estudi. Aquesta part medeix 16 m. El gruix del mur és d'un metre.

La tercera i última part que comença a la torre de l'homenatge i va fins a la Casa de la Vila, fa un petit angle enllaçant amb un mur corbat, en el passadís que uneix la plaça Major amb la del Castell, corbatura que pot indicar molt bé una nova torre cilíndrica, i segueix limitant la plaça Major on s'hi han descobert tres espitlleres, a uns dos metres de l'actual terra. Quan es tregui el calçobre del rebatut d'aquest mur, segur que se'n trobaran d'altres fins sota mateix de l'Ajuntament, i potser més enllà. Aquest tros té 24 metres. S'hi han obert, modernament tres portes i un portal.

Torre est. — És de planta semicircular i delimita amb la fàbrica de la sala major, sense lligament. És lleugerament atalussada de la base i no presenta merlets, puix el seu coronament és ras, degut potser a un enderrocament per tal d'alçar el mur de la sala major.

L'accés el té per les quadres mitjançant una finestreta a uns dos metres i mig del sòl. Presenta dues sageteres petites a mitja altura. Té un diàmetre de 3 metres, com totes les altres, i a l'interior és buida de dalt a baix.

Torre de l'homenatge. — És la més alta de totes les torres i sobressurt amb elegància de tot el conjunt casteller. Deu medir d'altura uns 18 m. La seva planta és circular i resta sense espitlleres ni obertures primitives en la part forana.

Durant l'última reforma, a finals del segle XIX, fou rebatuda en part i s'obrí un balcó ran de la segona planta.

Actualment es conserven quatre plantes, totes cobertes amb volta, i una addició feta en el segle XVIII.

L'accés a la torre, igual com en la torre del nord-est i la semicircular, es feia a les quadres per una finestra emmarcada de pedra. Més tard s'hi adossà una premsa d'oli que la tapava completament. El sòl d'aquesta primera planta és molt remogut i d'allí en sortí ceràmica medieval, avui en el Museu de Girona. La volta és molt sòlida i a tot volt hi ha una circumferència de pedra picada aguantada per carteles; sembla que en el mig de la volta hi ha una trapa empostrada.

A la planta segona, que es troba al pla del primer pis del castell, no s'hi noten accessos antics. S'hi obrí una porta a ran del sòl

i la balconada, ja citada, que dona a la baixada del Castell. En 1902, l'últim propietari del castell féu pintar a la volta uns motius modernistes, a base de fruites grogues i taronjades, un brinquilló d'ametller florit i orenetes en ple vol.

La tercera planta és a les golfes i l'accés és per una finestra que dona a la sala major; a la volta té trapa la qual era accessible mitjançant una escala de fusta. En aquesta part, oberta en l'actual restauració, es nota que en la seva construcció, a més de morter de calç, s'emprà argila.

La quarta planta, l'accés a la qual es fa per una finestra que enllaçava amb el pas de ronda vers la sala gòtica i que dona també a la sala major, és coronada igualment amb volta, malmesa en part per tal d'obrir pas a una escala de fusta que condueix a l'última planta, alçada en el segle XVIII. La trapa tenia unes guies de pedra per a fer-la córrer, però han estat trencades durant aquesta última fase de les obres; queda encara la pedra amb el forat per l'ànima de ferro que servia per estirar-la. Una finestra força moderna que donava pas a aquesta planta pel teulat i les golfes, fa penetrar molta llum al lloc.

La cinquena i última, repetim, edificada en el segle XVIII i reformada en el següent, té cinc finestres a tot volt des d'on es divisa un extens panorama urbà, tota la plana i la costa, inclús la torre quadrada del castell de Torre Lloreta; és una típica talaia de vigilància que controlava bona part de la baronia de Calonge. És de factura octogonal i estava coronada amb senefa de pedra granítica, merlets iguals a les torres i muralla, però més petits, i boles de pedra del mateix material, clàssica ornamentació del barroc. Tota aquesta part fou desmuntada quan es féu la primera restauració.

Martí de Riquer⁶ diu que aquesta torre fou «augmentada en el segle XVIII per un cos de campanes». Creia el citat autor que la sala major era una església. És una teoria de no gaire crèdit, puix l'església de Sant Martí fou reformada i ampliada en el mateix segle, estava a dues passes i cap document no indica l'existència de dos temples dins el casc urbà de la vila.

També el mateix autor⁷ afirma que la torre quadrada era la de l'homenatge; potser sí. Però nosaltres creiem que era aquesta,

⁶ M. DE RIQUER, obra citada.

⁷ Id.

degut a l'altura major que presenta, si tenim en compte que eren sempre les més altes dels castells.

Portals de l'est i de tramuntana. — De la plaça Major en sortia una via que, vorejant la fortalesa, anava a trobar, per l'actual baixada del castell, la carretera vella de La Bisbal. Dos portals ferrenys, de pedra carreuada, enllaçats per una volta apuntada, on encara mostra les empremtes de l'encanyissat, eren obertes sempre a gent i carruatges; per aquest motiu no tenien portes. Era, i és encara, un pas obert per sota el palau del segle XVI, època en la qual els recintes fortificats ja havien passat una mica de moda, puix momentàniament el país estava tranquil.

El portal de l'est, a la plaça Major, presenta un arc molt atrevit i curiós, digna obra d'un artífex constructor. El de tramuntana és normal, però també molt digne.

Portal de la plaça Major, passadís i portal de la plaça d'Armes. De la plaça Major s'entra dintre del recinte del castell per mitjà d'un portal monumental i es segueix per un passadís ample, també per sota el palau renaixentista, sortint a la plaça d'Armes per un altre portal més baix.

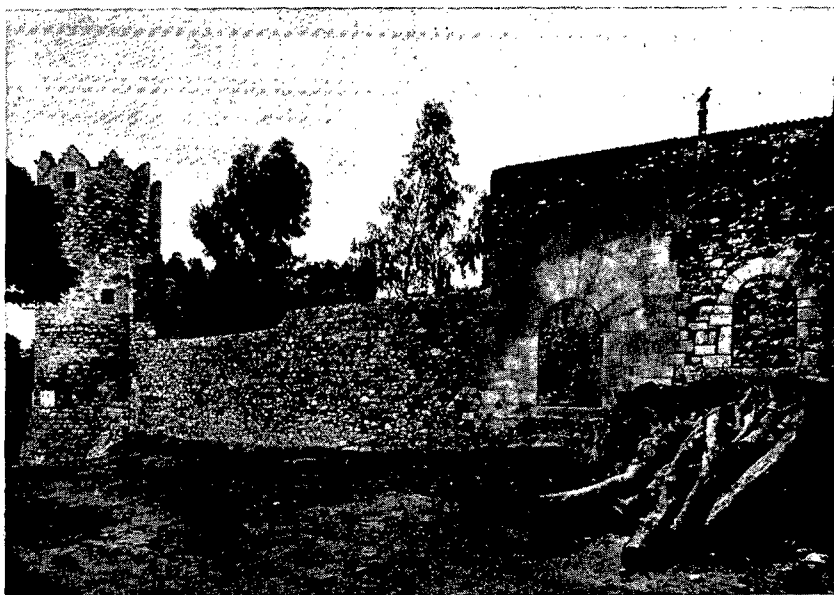
Es noten els galzes de les portes a tots dos i l'encaix de les esparnes. Aquests portals es tancaven amb grosses portes. Tenen de llum dos metres i mig.

Pati d'armes. — És l'actual plaça del Castell. S'hi entrava per dos accessos forans que encara perduren: el portal dels Valls i l'abans dit. A hores d'ara té una superfície de 680 metres quadrats si afegim el solar de la casa enderrocada del carrer dels Valls. És de forma rectangular.

Durant aquesta última reforma portada a terme entre 1975-77, ha canviat de fesomia. Hi havia una casa adossada entre la torre primitiva del castell i el palau del segle XIV, que fou tirada a terra; una altra que estava situada al principi del carrer dels Valls i feia xamfrà amb la plaça, també fou derruïda. S'obriren els arcs que romanien tapiats en la part est i s'eliminaren les dues escales, una arrambada al palau tres-centista i l'altra a l'anex barroc que portava a les dependències de la Casa de la Vila. A sota seu hi havia, aprofitant la volta, la vella presó municipal. Eren escales de pedra picada molt rústegues, les quals segurament foren construïdes en el segle XVIII. Ara se n'ha construït una de nova de 17 esgraons de

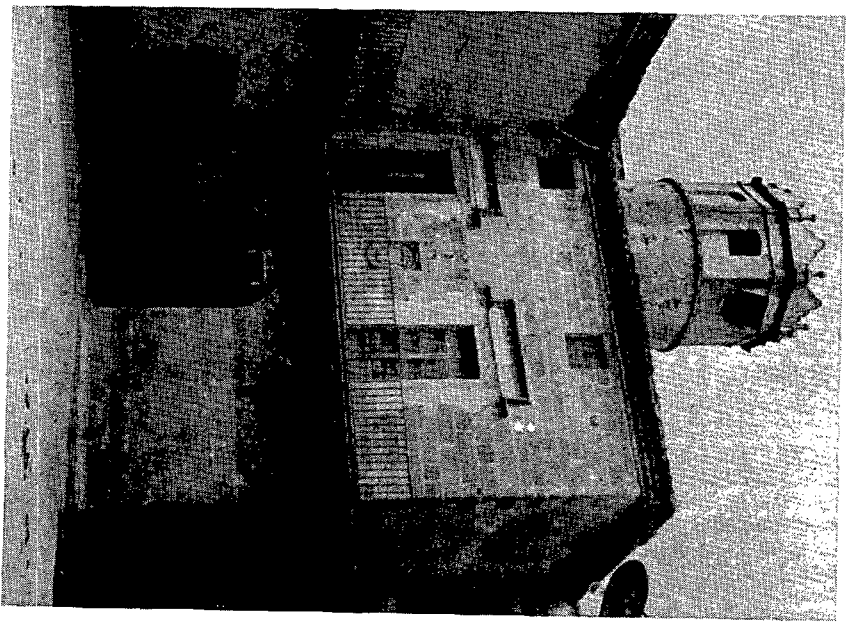
Torre primitiva i portal dels Valls. (Foto Lluís Jovell - any 1895)

Muralla Oest.—Porta renaixentista i poterna romànica. (Foto Arxiu Mas)

Palau gòtic, abans de la restauració. (Foto Narcís Subirana)

Palau renaixentista i torre de l'homenatge, abans de la restauració. (Foto Narcís Subirana)

granit, paral·lela i adossada a la Casa de la Vila, on en l'angle esquerre del començament hi ha col·locat un peu de columna del qual no se'n sap l'origen. Segur que aquesta escala ocupa ara el lloc de la primitiva, puix la porta a la qual dóna per entrar al pis, ja hi era molt abans que les altres que s'obrien al damunt de les anteriors citades.

Amb les eliminacions esmentades la plaça ha tornat a tenir, en part, ja que desconeixem les mides anteriors i l'estructura primitiva, la prestància i silueta característiques d'aquestes esplanades castelleres mig castrenses i mig mercadals.

La part nord es limita per la torre quadrada i el palau gòtic. Dos portals donen entrada al recinte; un comunica amb el pati interior del castell, l'altre amb les quadres.

A orient hi ha els porxos. Són arcs de pedra ben deixats, en nombre de cinc sostinguts per sis columnes prismàtiques, de dos metres de llum, fora del d'entrada que en fa tres. Quatre arcs de pedra aguanten les voltes; en tots hi ha un gravat en forma de vèrtex lobulat. Aquest passadís porxat de 12 m. de llarg per 3 m. d'amplada era ideal per aixoplugar-s'hi els mercaders en dia de mal temps. Una espitllera d'arma de foc, l'única del recinte, defensava el passadís que comunica amb el portal de la plaça Major. En el subsòl resta encara una àmplia cisterna construïda amb carreus de pedra regulars, alimentada per l'aigua recollida dels teulats de l'edifici.

A migdia, i per sota l'actual escala, s'entra a la moderna presó, la qual sols serva de l'antiga la porta amb el forrellat i l'espill, i a la qual es dóna llum per una finestra en forma de sagetera. Continuen cases modernes fins arribar al carrer dels Valls.

A ponent, s'estreny la plaça acabant morint en l'estret carrer.

Les quadres. — Entre el celler, el pati interior, la muralla oriental i la de tramuntana, hi ha les quadres del castell. Tenen entrada per la plaça d'armes mitjançant un portal. Les primitives, que es troben primer, estan situades sota la sala major. Tenen 23'50 m. de llargària i la seva amplada mitja és de 6 m. El sostre està format per volta sostinguda per sis arcs, i el sòl és sense enrajolar ni empedrar.

A l'esquerra de l'entrada s'hi descobreix una premsa de vi, i a la dreta una d'oli. Els estables estan limitats pels arcs.

A més dels accessos ja descrits, en les torres de l'homenatge i

semicircular, hi ha tres portes sòlides i grans, una de les quals tapiada que donava al celler i dues al pati interior. Les dues primeres tenen dos metres de llum i la tercera un metre vuitanta.

Les quadres que vénen a continuació foren construïdes més tard, concretament en el segle XVIII. Estan delimitades per les muralles est i nord, i el pati interior, i medeixen 13'50 m. de llargada. Queden en peu tres arcs; la volta és a terra. Encara es poden veure els estables adossats a les parets.

Pati interior. — És un espai de forma trapezoidal inclòs dintre de les muralles, el palau gòtic i les quadres, que medeix 435 metres quadrats. Actualment està terraplenat, alçant-se la terra sobreposada en alguns llocs, un metre del nivell antic. Creiem que en el segle passat s'habilità per hort i jardí. Uns quants arbres fruiters i d'ornamentació en donen testimoni. Per tant el sòl primitiu podria donar sorpreses quan es tregui la terra afegida. Es noten, adherides a la muralla nord, uns fonaments de parets i al mig del pati un afloament de mur. Més interessants són uns arrencaments de volta de pedra granítica, en la paret est, que separa les quadres del segle XVIII, amb pas per una porta i uns murs separatoris.

Per la muralla de ponent el pati té accés al glacis, mitjançant una porta novella que substitueix el portal renaixentista, i més antigament el tenia per la romànica, com ja s'ha dit. Una altra entrada la té per un portal i passadís a la plaça d'armes, i finalment per les quadres primitives. És evident que, per aquest pati, i per una escala que ara no hi és, es pujava a la sala major, com ho demostra la porta dovellada, molt elegant, que li dona entrada.

Uns estreps donen suport a la sala major. En el peu d'ells hi ha un pou⁸ d'uns 15'50 m. de fondària, i en l'altre es noten els restes d'una perola i la seva xemeneia, del temps de la florida de la indústria tapera.

Unes carteles sobressurten de la paret de la sala gòtica, cosa que podria suposar l'existència d'una passarella de ronda.

El celler. — És una sala situada entre les quadres i el passadís del pati d'armes al pati interior, de forma rectangular i d'una superfície de 35 metres quadrats. Té volta amb llunetes i rep la llum per dues finestres de l'esmentat pati i un altre pel pati interior, la

⁸ PERE CANER, *Pous, rellotges de sol i molins de Calonge*, XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos (Girona, 1977), p. 101.

qual segurament fou oberta quan es tragué l'escala que pujava a la sala major. La porta actual d'entrada és pel passadís, però és evident que abans també la tenia per les quadres, porta que resta aparexada.

La premsa de vi construïda a les quadres hi comunicava per una tuberia ceràmica d'on en rajava el vi que anava a parar a la tina, la qual encara es pot veure, puix en realitzar-se un sondeig es descobrí en el sòl de la sala.

Més endavant aquest celler es convertí en quadra, com ho demostren els estables mig enrunats adossats a les parets.

Passadissos. — Són dos: el que comunica la plaça d'armes amb el pati interior, i el que condueix a la torre primitiva. El primer, que es troba sota la sala gòtica, té 7'5 m. de llargària per 5 m. d'amplària.

Al segon s'hi entra per sota un arc de pedra molt atrevit i força deteriorat, després es passa per un espai fumat, al qual separa la sala gòtica, en el pis, de la torre primitiva. Una finestra dóna al pati interior. Vora el sostre es nota el pas de ronda per la muralla de migjorn, eliminada quan es construí el palau gòtic. Presenta forma quadrada, mig separada per un muret i un arc de rajols, i medeix 5 m. de fons.

Sales de la plaça Major. — A la muralla est que limita la plaça Major s'hi han obert tres portes. Dues són molt modernes; la tercera, emmarcada amb pedra, mostra vellúria. Partint del portal anomenat de la plaça Major, i on hi havia, segons mostra una fotografia de les darreries del segle passat, un pedrís per a muntar-hi cavalleries, es troba la que dóna a una escala moderna que conduïa al pis. La segona és l'entrada a una depenència habilitada com a quarter de la Policia Municipal, la qual té una superfície de 17'50 metres quadrats. L'última dóna al magatzem municipal. No fa gaire l'estrado fou convertit en presó i per tal motiu es construí un embà separatori. Té 40 metres quadrats i les parets un gruix de 1'20 m.

La Casa de la Vila. — L'escala de nova factura, ja descrita, ens porta al primer pis del castell. A la dreta de l'últim esgraó hi ha la vella porta on acabava l'escala anterior i que donava entrada a la Casa de la Vila. Ara s'entra per la que s'ha tornat a obrir, tapiada com era abans de la restauració. La dovella anterior d'aquesta ober-

tura era lleugerament corbada i, incomprensiblement se li ha donat forma recta.

Un cop en el pis, i per la dreta, s'entra per una petita porta a l'Ajuntament. És una sala de 66 metres quadrats on s'hi han fet tantes reformes que no queda res de primitiu, fora de les parets i de la finestra, convertida en balcó, amb la senefa renaixentista.

A més, a principis de segle, s'hi afegí una planta, la qual trenca l'harmonia de la teulada de la fortalesa.

La cambra barroca. — És una sala de forma irregular, formada per una saleta i alcova, d'uns 28 metres quadrats. L'entrada a l'alcova presenta unes motlures de guix ondulades molt originals. El sostre estava format per una falsa cúpula de rajol de pla, que ha estat eliminada, havent sortit unes carteles que romanien tapades i que devien sostenir les bigues d'un sostre anterior. La finestra de la plaça Major és de la mateixa factura que la de la Casa de la Vila, tota emmarcada amb pedres de granit de gran magnitud i esbiaxades per tal de donar més llum a la cambra.

La galeria. — La cambra barroca es comunica amb la sala renaixentista, la sala major i la torre de l'homenatge, per una galeria de 13 m. de llarg. També d'aquesta galeria en parteix l'escala que ens porta a les golfes, i en baixa una altra cap a la plaça Major. Abans de la restauració actual una porta donava a l'escala que conduïa a la plaça del Castell, i en retirar-se aqueixa també es tapà la porta.

Una elegant arcuació feta amb rajols, de la mateixa classe que els de les nerviacions de l'absis de l'ermita de Sant Daniel, fa de gran balconada a la plaça d'armes. Sis arcs i les seves respectives columnes dibuixen una estètica harmonia en aquesta façana, conjuntament amb els arcs de pedra de la plaça.

La sala renaixentista. — Aproximadament a mig camí de la galeria, hi ha l'entrada a la sala renaixentista, emmarcada amb pedra de granit i amb una porta restaurada on hi ha pintats escuts de Catalunya i de Calonge totalment sofisticats. Les parets són molt gruixudes, medeixen 1'70 m.

És una sala rectangular de 63 metres quadrats. Dues finestres amb motlures, idèntiques a les dues més ja descrites, de la sala barroca i de la Casa de la Vila, deixen passar llum de la plaça Major, i una altra, més senzilla per la baixada del Castell. Són de pe-

dra picada i tenen 1'50 m. de llum. La llar, situada al fons de la sala, perpendicular a l'entrada, és també de la mateixa pedra i té 2'10 m. de llargària. No presenta ornaments de cap mena, però és una peça elegant i austera, molt digne d'un temps i d'una manera de ser. Destaca la llinda que està formada per una sola peça de més de dos metres de longitud.

Els murs, fora de les finestres, estan construïts amb pedra trencada i morter de calç i han estat totalment rebatuts.

La volta de quatre vents conserva les pintures modernistes, restaurades perfectament, amb motius vegetals i cel.

Aquesta sala, ja completament acabada, guarda com totes les altres, la moderació, el ritme i la mesura que caracteritza la nostra arquitectura de mantenir l'equilibri en les proporcions.

Tot el cos de l'edifici, que inclou aquesta sala, les golfes i la planta baixa, on hi ha els portals de tramuntana, de la plaça Major i de la plaça del Castell, està construït amb carreus de pedra regulars d'una solidesa patent, detall que el diferencia de tota la resta de l'edifici casteller.

A la façana de la plaça Major i enmig de les dues finestres, hi ha un escut⁹ també de pedra, fent joc amb la resta del parament, de forma quadrilonga ornat amb entendards i encapçalat per una corona marquesal, en el qual s'hi destaquen, entre altres, les armes de la casa de Cardona.

A més cal destacar que el ràfec nord del teulat, és l'únic que presenta els rajols i les teules pintades.¹⁰

La sala major. — Una porta amb llinda lleugerament corbada dona entrada a la sala major. És la sala més majestuosa del castell. La seva forma és rectangular i les seves mides són: de llarg, 22'5 m.; d'ample, 6'20 m.; àrea, 140 m². Les parets, una vegada tret el calçobre que les cobria, mostren la qualitat del parament primitiu de pedra trencada amb morter de calç. El sòl està enrajolat amb cairons. S'hi compten les següents obertures: una porta per la galeria, ja citada; porta dovellada de pedra picada, a la sala gòtica; porta de la mateixa forma al pati interior al qual s'hi tenia accés per una escala, com ja s'ha dit; porta de sortida a l'antiga escala que

⁹ PERE CANER, *Escuts i banderes de Calonge*.

¹⁰ PERE CANER, *Inscripcions a les llindes i teules pintades a Calonge*, ANALES DEL I.E.G., volum XX.

conduïa a la plaça del Castell i que abans era una finestra; finestra petita i quadrada a la torre de l'homenatge; finestra gòtica a la mateixa torre; finestra gòtica a la plaça d'armes; finestra quadrada a la sala gòtica; dues finestres de la mateixa factura al pati interior; finestra gran, la major de totes, amb festejadors, oberta a la baixada del castell; dues finestres tapades, també a la mateixa part, i dues més de gòtiques, que foren arrencades, de la banda del pati interior.

A la paret est resten dos armaris d'obra, en forma de pica, i en la nord s'hi trobà, empotrada, una olla de ferro.

La coberta és a dues vessants i està sostinguda per cinc arcs diafragma de rajols lleugerament apuntats, menys el més acostat a la paret nord que és de mig punt, els quals descansen sobre carteles de pedra, una de les quals està gravada de forma esgraonada.

És de destacar també, una sèrie de carteles, en la part de migdia, que devien sostenir una passarella de fusta entre la sala gòtica i la torre de l'homenatge.

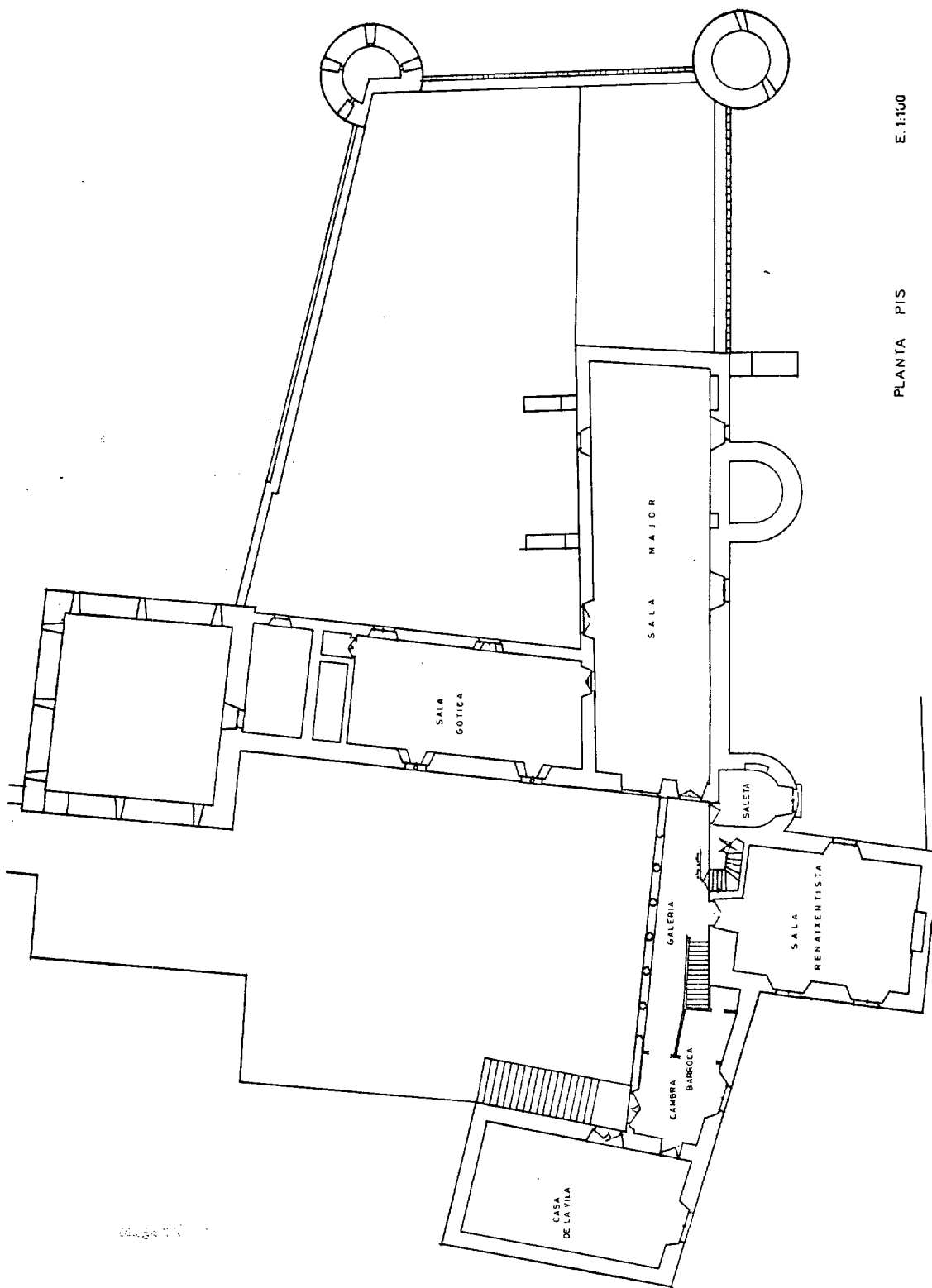
La sala gòtica. — Si la sala renaixentista es caracteritza per la seva ponderació i equilibri, i la sala major per la majestuositat, la gòtica és representativa per la seva genuïna expressió castellera.

S'hi entra des de la sala major per una porta dovellada de granit de línies elegants. El sòl, enrajolat, és una mica elevat actualment. És també de forma rectangular i té una superfície de 68'50 metres quadrats.

Són molt destacables dues finestres coronelles gòtiques d'arcs trilobulats amb fines columnes i artísticament esculpides que donen a la plaça del Castell, totes dues amb els seus corresponents festejadors. Dues més que hi ha a la part del pati interior eren de les mateixes característiques, però foren tapiades i necessiten restauració, cosa que permetrà amb més fidelitat els restes que d'elles s'han trobat escampats per l'edifici. Al fons, mirant a ponent, queda una porta que dona a una petita habitació d'un metre i mig quadrat.

Un embigat de fusta, amb suport de carteles de pedra, era el primer sostre de la sala, el qual mostra el fum ennegridor d'un incendi passat.

Sobre aquest embigat, que devia ésser empostissat, es veuen dues portes, una de les quals amb arc de mig punt, que donava circulació al pas de ronda. A la façana de la plaça del Castell es noten els merlets quadrats de l'antic mur de la muralla.

Les golfes. — Per mitjà d'una escala que té entrada per la galeria del primer pis, es puja a les golfes, les quals estan situades sobre la cambra barroca i el passadís de la galeria ja esmentada, i després pujant cinc escalons s'entra a les altres que descansen sobre la sala renaixentista.

Les primeres tenen el teulat a dues pendents i aquest està sostingut, a més de bigues i llates, per dues encamellades de fusta molt originals i que sols estan alçades del sòl poc més d'un metre i mig. Reben llum per tres finestres obertes a la plaça del Castell i una a la plaça Major. Una porta tapada es dibuixa a la part de l'actual Casa de la Vila i també uns merlets tapiats del costat de la tan anomenada plaça Major.

Les segones són totalment restaurades, amb el sòl elevat i enrajolat de nou. La llum, minsa, entra per la plaça Major mitjançant unes finestrelles. El teulat es sosté per dos arcs diafragma de material ceràmic molt oberts i presenta vuit pendents.

B) *La història*

Malgrat que quasi la totalitat de l'arxiu del Castell de Calonge s'ha perdut, degut a devastacions, cremes, robatoris i vendes, la fortalesa i els seus moradors centren, des del segle VIII fins a mitjans del XVIII, la història de la vila. Població feudal per antonomàsia, Calonge deu al seu castell tota la vida medieval i moderna, o sia una part vital i considerable de la seva existència com a poble.

En tres grans parts es pot dividir la història de la població: dels inicis humans a la fundació del castell, els deu segles de primàcia castellera i feudal i l'època contemporànea, ja deslligada i desconectada de les arrels i superada la fase de dependència dels barons i senyors. Però sempre amb trets i peculiaritats que recorden els orígens i la llarga experiència del món castrense i institucional que caracteritzà l'home calongí d'èpoques remotes.

La fundació. — Després de la invasió serraïna, el país, i concretament Calonge, quedà devastat.¹¹ A la reculada passà el mateix. Així des de mitjans del segle VIII fins a finals del IX, la vall de Calonge no coneix prosperitat de cap mena i sols és escenari de ràtzies entre francs i àrabs.

¹¹ PERE CANER, *La vall de Calonge*.

Però un cop consolidada la Marca Hispànica, el francs, que feien el paper d'alliberadors, ajudats pels indígenes, bastiren una línia de fortaleses defensives per a vigilar i aturar possibles escameses serraïnes. Una d'aquestes fortificacions fou la de Calonge, futura matriu del castell, a finals del segle VIII, edificada pels comtes de Girona, vassalls dels francs.

Segur que s'alçà en el lloc on és ara la torre quadrada, puix com s'ha dit, els paraments inferiors semblen molt primitius. I potser en els seus voltants s'hi edificaren algunes cases, formant un petit nucli que devia tenir més caire militar que civil.

Els primers senyors. — En el segle X el castell ja té més importància; ja és un castell termenat; dels comtes de Girona passa al monestir benedictí de Sant Feliu de Guíxols, puix en un diploma carolingi de Lotari, rei dels francs, signat el 17 de maig de 968, s'esmenta entre les possessions de l'abat Sunyer, a Colonico.¹²

Però el primer document conegut que esmenta Calonge, és del comte Sunyer, de Barcelona, i de la seva esposa Riquildis, que fan donació a la seu de Girona del vilar de Rivofredo (Riufred), en 944, en el qual, segons una venda feta en 948, estava situat en la vall anomenada Fontes, en el lloc de Sant Martí.¹³

Així, doncs, es desprèn que tenien possessions a Calonge, els monjos de Sant Feliu i el bisbe de Girona.

A principis del segle XI, l'abat de Sant Feliu donà el domini del castell a vassallatge a la família dels Gaufreds de Fenals, però els drets de l'església de Sant Martí continuaven en poder del bisbe gironí i després del Capítol de Girona, en 1019.

Diversos documents durant aquest segle citen la fortalesa calongina,¹⁴ prova de la importància que tenia; entre ells el document on es fa el jurament de fidelitat, entre 1018 i 1023, del comte Guifré II de Cerdanya a la comtessa Ermessindis, vídua de Ramon Borrell, comte de Barcelona, i el que fa referència a la venda d'un alou situat a Riufred, de la vall de Calònico i parròquia de Sant Martí, feta l'any 1058, que diu que fronta per ponent amb el castell Barre.¹⁵

¹² M. DE RIQUER, obra citada.

¹³ BOTET I SISÓ, *La província de Girona*, capítol "Calonge".

¹⁴ M. DE RIQUER, obra citada.

¹⁵ Id.

En entrar al segle XII, segons escriu Martí de Riquer,¹⁶ Calonge fou escenari de lluites. Oliver Bernat, senyor de la vila i del castell de Pals, ajudat pels seus germans Pere, Bernat i Ramon, i pel seu cunyat Rembal de Bassa, s'emparà de gran nombre de possessions del monestir de Sant Feliu de Guíxols, entre elles Calonge i el seu castell, que sempre anaven vinculats. Malgrat la fulminant excomunió del bisbe de Girona, el noble empordanès no en féu cabal i no restituí res. Per això els monjos guixolencs recorregueren a l'arquebisbe de Toledo, el qual confirmà l'anatema, que fou llegida a totes les parròquies de Catalunya, per ordre del llegat del Sant Pare. Al mateix temps el comte de Barcelona, Ramon Berenguer III, posat de part del monestir, amonestà a Oliver de Pals, sense resultat. Però, de cop i volta, aquest noble se'n penedí i espontàniament restituí als monjos de Sant Feliu tot el que els hi havia pres per la força i, abandonant béns i família, marxà vers Terra Santa per l'abril de 1105,, on sembla que morí com a croat.

A finals del segle XII, el castell de Colonge de Marítim, com s'anomena en alguns documents, i les seves dependències, passaren a domini directe dels comtes-reis, els quals el donaren a vassallatge a varis nobles. Del primer que se'n té notícia és de Ramon de Solius, segons document de prestació d'homenatge que fa a Alfons I, pel gener de 1193.¹⁷

Durant aquesta centúria té lloc la construcció de les muralles i de les torres circulars, prenent el recinte la forma rectangular en la part principal i allargant-se vers l'església de Sant Martí per tal d'incloure-la dins. El castell, doncs, era el refugi de la petita població medieval que creixia al seu volt, car no tenia muralles.

Els Cruïlles. — En passar la jurisdicció del castell de Calonge a la casa de Cruïlles, en el segle XIII, començà l'època feudal més caracteritzadament acusada. Durant quasi tres centúries la vila estigué sota els barons d'aquesta casa baix-empordanesa il·lustre, bo i essent agregada a la batllia reial de Palamós. Fou aquesta una agregació nominal, puix de fet els Cruïlles dominaven totalment el territori.

Al mateix temps el poble, quasi sempre identificat amb els seus senyors, sapigué comprendre la política assenyada d'aquests barons

¹⁶ M. DE RIQUER, obra citada.

¹⁷ BOTET I SISÓ, obra citada.

i visqué totes les vicissituds d'aquesta noble casa, tant en les glòries com en les malvestats. Moltes vegades combatents calongins acompanyaren els seus senyors en les aventures bèl·liques i en les gestions diplomàtiques que durant tota l'Edat Mitjana portaren a terme pels Països Catalans i en l'expansió imperial del nostre país.

Del primer Cruïlles que se'n tenen noves, com a senyor de Calonge, és de Gastó, a les primeries del segle XIII.

Gastó de Cruïlles. — I senyor de Calonge d'aquesta casa. Era fill de Gilabert. Fou senyor de Cruïlles, Santa Pellaia, Sant Miquel, Sant Joan de Salelles i Calonge. D'ell se'n sap que acompanyà al comte-rei Pere a Itàlia, el 1204, en coronar-lo el Sant Pare Innocenci III. Amb el seu germà Galceran assistí a la cèlebre batalla de las Navas de Tolosa, el 1212. Morí el 1229.

Gilabert de Cruïlles. — II senyor de Calonge, fill de l'anterior i casat amb Beatriu de Bestracà. Es distingí en la conquesta de Mallorca, en la qual hi contribuí amb trenta cavallers i els seus servidors. Fou un dels primers en desembarcar i es cobrí de glòria en el combat per la possessió de l'illa, com esmenten les cròniques. Podria ésser el fundador de Calonge de Mallorca, poblet del municipi de Santanyí, amb característiques geogràfiques força semblants amb la nostra vila. També prengué part en la presa de València. Incorporat a la Cort del comte-rei Jaume I, exercí alguns càrrecs oficials. En 1259 empenyà les rendes del castell de Cruïlles, que també n'era senyor, al rei per 8.000 sous, que li devia.

Els seus fills foren: Gilabert, hereu i Gaufred (o Jofre), senyor de Calonge.

Gaufred o Jofre de Cruïlles. — III senyor de Calonge, fill segon de l'anterior. Sembla que es casà amb Maria Ferrando i morí després de 1269. El 26 de març de 1251 assistí a Barcelona a la jura de l'infant Pere com hereu dels regnes i comtats, i més tard fou testimoni d'unes vendes del «Castri et villa de Colongo». Prestà homenatge al mateix infant, en setembre de 1269, per absència del seu pare, el comte-rei Jaume I, pel castell de Colonge de Marítim.¹⁸

Gilabert de Cruïlles. — IV senyor de Calonge, germà de l'anterior, anomenat el Gran, es casà amb Guillema de Peratallada, here-

¹⁸ Index del Reial Patrimoni de Catalunya, t. II, pàg. 361.

va d'aquesta casa, per la qual cosa els seus descendents porten els cognoms de Cruïlles i Peratallada.

Pel juny de 1279, el comte-Rei Pere II li concedí permís per establir mercat a Calonge, el dijous o el dia que volgués.¹⁹

Durant el seu senyoriu, l'esmentat comte-rei, en crear la batllia reial de Palamós, en novembre de 1279, posà Calonge i altres llocs de la comarca sota la seva jurisdicció. Diu el document signat a València el dia 6 de novembre de 1279: «Privilegi otorgat per el rei Pere el Gran, en virtut del qual els habitants de Palamós deuen estar perpetuament sempre sota la jurisdicció del batlle reial de dit lloc (el primer fou Astruc Ravaya), tan en càrrecs civils com criminals; també posa sota l'esmentada jurisdicció els habitants dels llocs o parròquies de Vilarromà, Calonge i Vall-llobrega. El referit batlle tindrà facultat per jutjar les causes civils i criminals que es suscitin entre els habitants de dits llocs i els d'altre qualsevol per rahó d'honors o de contractes, com també les que sorgeixin dintre els termes de la batllia entre mariners i navegants arribats al port de Palamós, o entre aquests i els habitants dels llocs que constitueixen l'esmentada batllia. La jurisdicció de les causes promogudes fora de la batllia, entre sos habitants i els de qualsevol altre indret, deu pertenyer al veguer de Girona, segons és acostumat». Com a testimoni del document firmà Gilabert de Cruïlles, senyor de Calonge, demostrant amb això que continuava essent amo i senyor de les seves possessions calongines amb caràcter efectiu, cosa que més endavant motivà sèries divergències entre les dues jurisdiccions.

En 1298, Jaume II amplia la batllia amb les parròquies de Santa Coloma de Fitor i Santa Maria de Fenals.

Morí Gilabert entre 1295 i 1304.

Va creixent la població gràcies a la diligència dels seus amos i els privilegis reials, al voltant del centre matriu, que és el castell.

Berenguer de Cruïlles. — V senyor de Calonge, fill de l'anterior i casat amb Sibilla de Bestracà, obtingué el senyoriu del seu pare en 1284. Un any abans havia acompanyat el comte-rei Pere II a Sicília. Consta que en 1285 era capità de la guàrdia de Carles II de Nàpols, presoner del castell de Siurana. Fou l'iniciador de la línia secundària de Calonge a Bestracà.

¹⁹ Id., Reg. 44, fol. 141.

Galceran de Cruïlles. — VI senyor de Calonge, fill de l'anterior, prengué part en les lluites de 1285, quan Jaume II de Mallorca entrà per terres de l'Empordà i Girona.

Bernat de Cruïlles. — VII senyor de Calonge, era fill de Gilabert i oncle de l'anterior Galceran. Pels seus pares, Gilabert i Guilleuma, heretà Cruïlles, Peratallada, Begur, Sant Cebrià, Regencós, Canapost, Peralta, Ullastret i altres llocs. En 1277 es casà amb Isabel d'Hongria i acompanyà a Pere II en el cèlebre desafiament de Burdeus. També es distingí pel seu valor en el setge d'Almeria, dirigit per Jaume II (1309). Per l'octubre de 1299, el comte-rei Jaume II concentrà la seva esquadra a la badia de Sant Antoni, composta de 105 galeres, disposada a salpar vers Sicília, per a combatre el seu parent Frederic, el qual estava indisposat amb l'Església de Roma.

Bernat de Cruïlles. — VIII senyor de Calonge, fill de l'anterior Bernat. En 1335 el comte-rei l'envià, junt amb Pere de Senya i de Bernat Guimerà, a Sàsser, Alguer i altres localitats sardes, perquè les defensés del duc d'Arbòrea. Degut a la seva absència i la del seu fill Gilabert Dalmau, deixà de procurador a Catalunya, el seu parent Jofre Gilabert de Cruïlles, l'almirall, el qual a més també com a lloctinent seu en el castell de Calonge, i a la mort d'aquest, al seu fill Gilabert, senyor de Bestracà, fins a la seva tornada. Finalment fou defensor del castell de Guardamar, en 1357, contra el rei de Castella, durant la guerra dels Dos Peres.

Gilabert Dalmau de Cruïlles. — IX senyor de Calonge, acompanyà el seu pare, com s'ha dit, per terres de Sardenya. Fou governador de la vall d'Iglesies en 1330 i defensà el castell de Sàsser, durant el setge dels Dòria.

En 1347, Bernat d'Olzinelles, tresorer reial, li va vendre la jurisdicció civil i criminal del castell de Calonge que, com s'ha vist, en temps de Pere II havia passat al batlle reial de Palamós, exceptuant els crims i la mutilació de membres a la parròquia de Calonge; no obstant, si aquestes penes es convertien en moneda, devia passar-ne la meitat al comte-rei i l'altra meitat al comprador. Pere III li envià el mateix any el document de gràcia de tal venda.²⁰

Fou nomenat capità de l'armada i en 1362, ambaixador a França.

²⁰ Index del Reial Patrimoni de Catalunya, t. II, pàg. 361.

Berenguer de Cruïlles. — X senyor de Calonge, fill de l'anterior. En 1367 fou citat per l'infant Joan a comparèixer a Palamós per causa feta per dita vila sobre la jurisdicció de Calonge. Diu el document, signat a Barcelona l'11 d'agost: «Infant en Johan del molt alt senyor Rei Primogènit, e de sos regnes e terres general governador, Duch de Girona e Comte de Cervera. Als feels hostes los Batlle e Notari de Palamors salut e gràcia, com Nos ab nostra lletra sots data de la present feta, citem lo noble en Berenguer de Cruïlles, e li manam que a cert dia comparegne davant nos per si o per son procurador segons que en la dita lletra la qual vos tramestem ensems ab aquesta es largament contengut. Per ço us manem sota encurriment de la nostra ira que vós dit Batlle presentats la desuedita lletra al dit noble si es en Calonge o en qualque lloc aquen entorn ell tenga su habitació, o en absència sua a son procurador en lo dit lloch de Colonge, e vos dit escrivà que de la presentació aquella signets carta pública, e açó per res no mudets».²¹

Un altre document que es refereix a la mateixa jurisdicció, datat a Palamós el 4 de març de 1369, figuren com a testimonis Jaume Pere i Arnau Valentí, ciutadans de Calonge.²²

Un tercer document és una carta de cessió i donació feta pels síndics de la vila de Palamós, el lloc de Colònico i parròquies de Vilarromà i Vall-llobrega, al comte-rei Pere III, de la jurisdicció civil i criminal que quedà incorporada a la corona, exceptuant els casos de mort i mutilació de membres, pertanyen a dites universitats, segons resa la sentència arbitral del 6 de maig de 1371, en la causa entre aquestes universitats i Berenguer de Cruïlles, havent aquest en el plet, cedia a favor de les universitats. Aquesta dominació l'accepta el comte-rei Pere, com a tutor de l'infant el 3 de juny de 1371 i seguint la confirmació el 3 de setembre del mateix any.²³

Aquests documents fan referència a les diferències que sorgien entre el poble i el senyor feudal, inicis ja del moviment remensa que esclatà en el segle següent.

Berenguer de Cruïlles fou ambaixador del comte-rei Pere III vers l'infant Joan en 1375, i l'any següent embaixador a França.

Durant aquests esdeveniments la població calongina s'anava en-

²¹ Arxiu Municipal de Palamós, pergami n.º 2.

²² Id., n.º 3.

²³ Id., n.º 4.

grandint. És també l'època de la construcció del palau gòtic. Segons el cens manat per Pere III, en 1359, Calonge tenia 515 habitants, situant-se, després de Torroella de Montgrí en la segona vila del Baix Empordà. Si comparem Calonge amb Palamós, que era capital de la batllia, la qual sols tenia 130 habitants, ens donarem compte amb escreix, que la nostra vila podia molt bé tenir una independència real, a despit de la dominació nominal que se li volia donar.

Gilabert de Cruïlles. — XI senyor de Calonge, fill de Berenguer, fou Capità General i lloctinent de l'almirall d'Aragó, governador general de Sardenya a la mort del comte de Quirza, i de 1385 a 1390 governador del Rosselló. La seva esposa era Elvira de Puigpardines.

Berenguer de Cruïlles. — XII senyor de Calonge, fill de l'anterior, també obtingué molts honors i comandes dels sobirans catalans. Com a vice almirall acompanyà en 1392 als joves reis de Sicília al seu regne, d'on fou lloctinent.

Document important és el que diu que en 9 de setembre de 1393, el comte-rei Joan I, l'Amador de la Gentilesa, ven a Berenguer el mer i mixte imperi i tota la jurisdicció del castell de Calonge pel preu de 44 lliures i 850 sous, el qual deroga tots els altres signats en 1371, en els quals Pere III confirmava la sentència de l'altre Berenguer, sobre la jurisdicció de Calonge a favor de la Batllia reial de Palamós que no devia ser ja mai separada de la corona reial, ni del Principat, ni del Duc de Girona, per donació que havia fet el rei als síndics i procuradors de les universitats de Palamós, Calonge, Vilarromà i Vall-llobrega, i també el privilegi pel qual els habitants i la universitat de Calonge poguessin elegir tres persones per l'ofici de jurats i disset per al de consellers, en compensació d'haver-li estat cedida la jurisdicció civil i criminal mer i mixte imperi de Calonge, document que fou confirmat pel seu successor Joan I Perpinyà.²⁴ I potser també del document del 21 de juny de 1384, en el qual es feia remissió general de totes les penes civils i criminals imposades fins a la data, mitjançant el pagament de 300 florins d'or aplicadors a la cort ducal; quedaven exceptades d'aquesta remissió les penes per raó de delictes de traïció, sodomia, heretgia, saltejaement de camins, fabricació de moneda falsa, homicidi i crim de lesa majestat.²⁵

²⁴ Índex del Reial Patrimoni de Catalunya, id. i Arxiu Municipal de Palamós, pergami n.º 7.

²⁵ Arxiu Municipal de Palamós, pergami n.º 8.

La jurisdicció de Calonge tornava, doncs, al senyoriu feudal dels Cruïlles.

Berenguer de Cruïlles, fora de Calonge, també tingué alguns afers dimanants d'altres senyorius. Així, sobre unes fortificacions que s'havien de fer a Sant Feliu de Guíxols, el trobem reunit per a dictar sentència, amb els representants del monestir, jurats i moltes altres persones, sentència que es confirmà en el castell de Calonge en 1391.

Casat amb Constança, morí en 1402.

Bernat de Cruïlles. — XIII senyor de Calonge, fill de l'anterior, casat amb Sibilla Querol i en segones núpcies amb Timbó de Rocabertí.

Féu en octubre de 1408 una carta d'homenatge al comte-rei Martí I l'Humà, en reconeixement del feu de Calonge de Marítim, excepte els alous que allí existien i, que a títol de compra o altres s'haguessin adquirit. Més tard en féu un altre a Ferran d'Antequera pel mateix motiu.²⁶

Document curiós, datat a Barcelona el 16 de setembre de 1411, és una cèdula de requeriment presentada per Llorenç Coll, jurat de la vila de Palamós, en nom de la seva universitat, contra Arnau Porta, lloctinent del Batlle General de Catalunya, ciutadà de Barcelona, en la qual explica que per la conservació del port de Palamós i per evitar fraus, el batlle de dita vila detingué una barca carregada de sal, patronejada per P. Morata, perquè descarregava en terme de Calonge, fora port, en lloc no acostumat. Per controvèrsia amb dit patró i els prohoms de Calonge, ho denunciava. El lloctinent respon que no té cap intenció de perjudicar els drets del port i que està disposat a fer procés.²⁷

Un segon document signat a Calonge el 17 de gener de 1416 per Bernat de Cruïlles i escripturat pel notari públic de la vila, Pere Joan, amb testimoni de Ponç Negrell, prevere de l'església de Sant Martí, en el qual el referit noble dóna 88 lliures i 2 sous de moneda barcelonesa de tern a favor de Nicolau Roquer i de Pere Mauri, síndics i procuradors de la universitat de Palamós, per raó de certes despeses fetes per dit noble, amb motiu d'un plet que aquest sostenia amb la referida universitat.²⁸

²⁶ Índex del Reial Patrimoni de Catalunya, id.

²⁷ Arxiu Municipal de Palamós, pergami n.º 12.

²⁸ Id., n.º 15.

Un i altre pergami, denoten una tensió entre les dues universitats, i del senyor de Calonge amb la de Palamós, que podrien ésser per raó de jurisdicció, de veïnatge o de mútua hostilitat secular.

Bernat de Cruïlles, com a procurador de Bernat de Cabrera, féu jurament i homenatge en 1413, al comte-rei Ferran, primer de la dinastia dels Trastamara. En 1415 assistí a les entrevistes que aquest monarca tingué amb el papa Benet XIII, per tal de què renunciés al soli pontifici. En 1420 era conseller i majordom de la reina Maria, esposa d'Alfons el Magnànim.²⁹ Morí després de 1436.

Pere Galceran de Cruïlles. — XIV senyor de Calonge, fill de Bernat i casat amb Brígida de Blanes, prengué part en l'expedició a Sardenya en 1409, i en 1413 assistí al setge de Balaguer on es defensava l'aspirant a la corona, Jaume d'Urgell.

Durant el seu senyoriu, el comte-rei Alfons IV, concretament en 28 de setembre de 1437, uní el castell de Calonge a la corona i va prometre als seus habitants no alienar-lo, i, en cas de fer-ho, que fossin ells mateixos que l'adquirissin. En 20 de juny de 1438, donà llicència als seus vassalls per a tractar d'aquesta jurisdicció impignorada a Pere Galceran de Cruïlles.³⁰

S'ha de tenir en compte, abans d'entrar en el relat de la Guerra dels Remences, el que diu, entre altres coses, Sobrequés Vidal en el seu article «Políca Remensa de Alfonso en Magnánimo», que Martí I féu la redempció de censos i la reversió a la corona de més de 70 pobles al volt de Girona i sentar les bases jurídiques per la redempció d'una vintena més, alguns dels quals pertanyien als Cruïlles del Baix Empordà. I que entre 1454 i 1458, l'alta burgesia, anomedada la Biga, fou expulsada del municipi barceloní, la qual es venjà negant en els síndics barcelonins el dret que tenien a intervenir en les deliberacions i impugnant la facultat d'assistència a les universitats febles, o sia en els petits municipis agrícoles de Pals, Calonge, Cruïlles, etc., aliats de la Busca i de la monarquia.

Martí Guerau de Cruïlles i la Guerra dels Remences. — Fou el XV senyor de Calonge. Era fill de Pere Galceran i heretà del seu oncle Joan Bernat, el senyoriu de Llagostera. Estava casat amb Damiata de Centelles.

El 18 d'agost de 1460, féu homenatge al batlle del Castell de

²⁹ Índex del Reial Patrimoni de Catalunya, t. II, p. 361.

³⁰ Id.

Colonge de Marítim, amb els seus termes i pertinenències, excluint-ne els alous i censos adquirits en el terme de dit castell.³¹

Fidel a la corona, com els seus antecessors, Martí Guerau fou nomenat ambaixador de la reina Joana Enriquez prop del príncep de Viana, el qual el nomenà camarleng i negociador del seu frustrat matrimoni amb Isabel de Castella, la futura Reina Catòlica. En 1462 arribà a Girona, procedent de Saragossa, ja vell.³²

Havia ja esclatat el moviment remensa i emparada Joana Enriquez a la Força Vella de Girona, procurà congregar forces i acudí a varis municipis i universitats, així el dia 12 de maig de 1462, demanà la tramesa de gent armada a Sant Feliu de Guíxols, Calonge i Palamós.

El comte-rei Joan II, veient el perill en què es trobava la seva esposa, entrà a Catalunya, violant la Capitulació de Vilafranca, i la Generalitat, per aquest fet, declarà els reis, enemics públics. La guerra ja estava encesa.

En el mateix any es concentraren a Calonge, procedents de la Vall d'Aro, les tropes que manaven Martí Guerau de Cruïlles i Berenguer de Senesterra, fugitius de les forces de la Diputació comandades pel comte de Pallars i de les columnes franceses de Lluís XI, les quals avançaven pel Rosselló. La vila de Calonge, també contrària al comte-rei, es revoltà, i forces i capitostes es refugiaren al campanar, on finalment foren fets presoners i portats a Hostalric, població que els rebé amb crits i imprecacions.

En 5 d'abril de 1468, el primogènit Joan, des del seu campament vora Empúries, lloctinent del seu pare Renat d'Anjou, confirmà als habitants de Sant Martí de Calonge, les gràcies i privilegis que ja els hi havia concedit el seu antecessor Pere IV, conestable de Portugal. Però en 20 de maig del mateix any, l'infant Joan revocà la concessió per a considerar-la perjudicial als drets del jove Carles Antoni Setantí, el qual havia estat nomenat pel Duc de Lorena, Capità del Castell de Calonge.³³

Aquest capità havia tingut algunes diferències amb la poderosa família calongina dels Vallmanya, batlles de sac del castell i partidaris del comte-rei Joan II i de Martí Guerau de Cruïlles, senyor del castell, segons es desprèn de l'ordre del primogènit Joan, adre-

³¹ Índex del Reial Patrimoni de Catalunya, t. II, p. 361.

³² S. SOBREQÜÉS, *La leyenda y la historia en el Sitio de Gerona de 1462*, ANALES DEL I.E.G., vol. VII, p. 267.

³³ Arxiu de la Corona d'Aragó, Intrusos 40, fol. 43.

çada pel maig de 1468 a Grau i Antoni Vallmanya, a fi de què dintre d'un terme de quinze dies es presentessin davant del regent de la Cancelleria, ja que Carles Antoni Setantí havia presentat pugna de pau i de guerra contra ells. I en una altra de data 27 del mateix mes, concedeix al capità, la tercera part de les rendes del lloc de Calonge, a fi de guardar millor el castell. I encara una tercera a les autoritats perquè empresonin els germans Vallmanya.³⁴ Així quedava amb les mans lliures Setantí

Per altra part, les forces reials, pel juny de 1471 s'apoderaren de Sant Feliu de Guíxols, la Vall d'Aro i Calonge. El comte-rei Joan II des de l'última població, demanà auxilis de boca, medecines, drogues i sal a Girona, establí el quarter general i posà setge a Palamós, vila que capitulà al cap de dos o tres dies. El monarca concedí algunes mercés a Calonge, condolguent-se de l'estat de misèria que es trobava la vila.

Pels grans serveis que havia fet al rei, Martí Guerau de Cruïlles, i atenent-se a la rebel·lió dels homes de Calonge, per la qual cosa perderen tots els privilegis i béns, feta menció de que aquest noble tenia la jurisdicció criminal i civil dels seus propis homes, li dóna a ell i els seus successors per franc alou, tota la jurisdicció del castell i lloc de Calonge, salvant per raó reial universals dominis, processos contra crims de lesa majestat, falsificadors i fabricants de moneda falsa, en un document signat el 15 d'octubre de 1475.³⁵

Martí Guerau de Cruïlles morí vers el 1474.

Pere Galceran de Cruïlles. — XVI senyor de Calonge, fou l'últim de la casa de Cruïlles. Era fill de l'anterior i estigué casat amb Hipòlita Redon. Acompanyà a Joan II en la presa de Palamós.

Continuava la guerra i Calonge sofrí una gran devastació. Per l'octubre de 1477 el castell caigué en mans dels remences i la vila fou saquejada i incendiada.³⁶

Pere Galceran cometé tota mena d'injustícies a Caçà de la Selva, i a últims de segle vengué a Galceran de Requesens totes les propietats que tenia a Calonge, quedant-se amb la baronia de Llagostera. Morí vers 1497.

³⁴ Id., id., fol. 40.

³⁵ Índex del Reial Patrimoni de Catalunya, citada, t. II, p. 361.

³⁶ M. DE RIQUER, obra citada, p. 212.

Els comtes de Palamós i barons de Calonge. — El 13 d'abril de 1484, el comte-rei Ferran II creà el comtat de Palamós i el donà al Batlle General de Catalunya, *Galceran de Requesens*, al qual també vengué la jurisdicció del castell de Calonge, en pagament dels serveis que el monarca havia rebut d'ell. D'aquesta manera es converteix en senyor de Calonge per partida doble.

Un document, datat a Còrdova el 28 de juny de 1490 i signat per Ferran el Catòlic, ordenant, a fi d'atendre la súplica dels habitants de Calonge perquè fineixin les molèsties que se'ls hi ocasionava i restituint-los-hi tots els béns que se'ls hi havia ocupat, i se'ls hi estigués permès vendre a lliure arbitre les seves rendes, és conseqüència de la política del rei en voler oblidar les ordres del seu pare, revocant les dràstiques mesures que dit progenitor havia dictat contra el poble calongí, a despit d'haver aquest lluitat al costat de la Generalitat durant la Guerra dels Remences

Galceran de Requesens morí en 1505. Per testament va donar el comtat el 29 de juny del mateix any, al seu germà Lluís en caràcter vitalici, el qual comprenia la vila de Palamós, el castell de Calonge, amb els pobles, rendes i jurisdiccions, com també les que li pertanyien per compra feta a Pere Galceran de Cruïlles i altres persones, amb la condició de què es casara Gaspar, fill de Lluís i de la seva esposa Hipòlita Ruiz de Libori, amb una de les filles del testador, a la seva elecció.³⁷ En 1506 s'ordenà que es donés possessió a *Lluís de Requesens*, del comtat i possessions, concedint als habitants del mateix, la gràcia de no ésser maltractats. Però no podia encara aspirar a les seves pretensions sobre Calonge, mentre no es resolgués el plet. En 1507, resolt aquest, se li donà possessió de la vila calongina.³⁸

El 3 d'agost de 1513, mort Lluís, es donà a *Elisabet de Requesens*, filla de Galceran i neboda de Lluís, i a les seves germanes Joana i Maria, el comtat i vila de Palamós, i la vila de Calonge, deguent-li prestar homenatge els homes de dits llocs a elles o als seus tutors. D'aquesta forma sembla que el comtat era indivís, però el cert és que la comtessa-baronessa fou Elisabet.³⁹

En morir Elisabet, en 1522, li succeí el seu fill *Ferran Folch de Cardona*, puix ella estava casada amb el seu cosí germà Ramon

³⁷ PELAYO NEGRE, *El linaje de los Requesens*, ANALES DEL I.E.G., vol. X, p. 25.

³⁸ Id.

³⁹ Id.

Folch de Cardona i Requesens, que fou el primer duc de Sessa. Morí en 1571.

El seu successor i fill fou *Lluís Folch de Cardona*, el qual se li prestà homenatge en 1574, morint el mateix any.

Antoni Folch de Cardona, germà de l'anterior, el succeí. Fou el primer que anteposà al seu cognom el de Fernández de Còrdova. Morí en 1606.

Durant l'època d'aquests barons tingué lloc l'erecció del palau renaixentista. També, basant-nos en diversos documents dels arxius municipals de Palamós i del Museu de Calonge, es desprèn un cert acusat antagonisme entre les viles de Palamós i Calonge, deixant evident una rivalitat de veïnatge que no podia evitar el comte-baró en cap moment.

Cal fer esment del saqueig i crema de Palamós, en 1543, pel pirata Barbarroja, el resultat del qual repercutí per tota la rodalia, creant un clima de temor endèmic

En el segle XVI Calonge tenia un cens de 118 focs, que suposaven una població de 590 habitants.

Dintre el segle XVII, *Lluís Fernández de Còrdova*, fill d'Antoni, és comte de Palamós i baró de Calonge, a més de duc de Soma, de Sessa i de Baena. Morí en 1642.

Durant el seu senyoriu esdevingué la Guerra dels Segadors. El dia 14 de juny de 1640, els terços filipistes manats per Joan d'Arce i Lleonard Moles, perseguits des de la Selva per les forces catalanes, penetraren a la Vall d'Aro, on els hi donaren dues-centes lliures perquè els deixessin en pau. Arribats a Calonge, incendiaren i saquejaren la població, assaltaren els cellers i feren presoners a 20 homes que els resistiren, destroçant-los a trets de trabuc; quan els seus parents els volgueren identificar, tingueren treballs en reconèixer-los. En l'actualitat quan es fan reformes en cases velles, es troben restes i senyals de tan terrible incendi i devastació.

Antoni Fernández de Còrdova. — Era fill i hereu de l'anterior, morint en 1659. Aquests comtes i senyors de Calonge, devien tenir un lloctinent al castell, puix ells vivien fora del país. Això fa suposar el fet de què en varis documents⁴⁰ es troba que Francesc Calvo i de Gualbes era baró de Calonge y també com a capità del Terç de la Reina. Aquest noble va atropellar vàries vegades als ciutadans

⁴⁰ Arxiu del Museu de Calonge, pergami n.º 17.

de Palamós amb tota impunitat. Seguia doncs la rivalitat entre les dues viles.

Durant la invasió de 1654, feta per les tropes franceses del príncep de Borbó, el dia 24 d'agost, aquestes pararen a Calonge unes tres hores, fent via després cap a la Vall d'Aro. No es té notícia de què hi fessin cap malvestat.⁴¹

Francesc Fernàndez de Còrdova. — Casat tres vegades, era fill de l'anterior i morí en 1688, succeint-lo el també fill seu, *Fèlix Fernàndez de Còrdova*, que morí en 1709.

Entrat la el segle XVIII, foren comtes de Palamós i barons de Calonge, a més de l'esmentat, el seu fill *Francesc Xavier Fernàndez de Còrdova*, el qual, per mitjà del seu procurador Pere Gomar, prengué possessió del comtat i baronia en 1715, després de la Guerra de Successió, morint en 1751. Li succeí la seva filla i pubilla *Ventura Fernàndez de Còrdova*, casada amb Bonaventura Osorio de Moscoso, la qual traspassà en 1768. D'aquesta passà al seu fill *Ventura Osorio de Moscoso* i d'aquesta a *Vicenç Joaquim Osorio de Moscoso*, el qual en prengué possessió en 1784, i en 1797 nomenà procurador síndic de Palamós i Calonge, per tres anys, a Manuel Bonafont.

Durant aquest segle, com ja s'ha esmentat, tingueren lloc les últimes reformes importants del castell.

En el segle XIX s'acaba la sobirania dels senyors del castell de Calonge. Els últims foren *Vicenç Pius Osorio de Moscoso* i la seva filla *Lluïsa Osorio de Moscoso i Carvajal*, la qual, a últims de segle vengué el castell i les seves propietats als consorts calongins Emmanuel Casellas i Lluïsa Rosell.

Durant aquesta centúria, els esdeveniments més importants que succeïren dintre el castell, foren la parada militar que féu el general Sant Cyr, quan ocupà la vila i la instauració d'una societat recreativa en els seus locals anomenats Casino Calongense, fundada el 21 d'abril de 1867, la qual més tard es transformà en Casino La Fraternidad. Potser també en aquest segle l'Ajuntament s'hi assentà en una de les seves sales.

En començar el segle XX, el nou propietari féu algunes reformes. Habilità les cambres per a cerveseria i habitacions particulars i la sala major la transformà en teatre, on companyies locals actua-

⁴¹ ROGER DE RABUTIN, *La invasión francesa de 1654*, ANALES DEL I.E.G., vol. IV, pàg. 272.

ren estrenant obres dramàtiques. Al mateix temps servia fer a reunions literàries i culturals.

Més endavant s'hi instal·là la central telefònica, la qual estava ubicada en el primer pis de la torre de l'homenatge.

Van seguint els anys i la sala del teatre alterna amb el cinema i els ballables, mentre que en el glacis i la plaça d'armes té lloc la fira anual de bestiar del dia 2 de febrer. Les quadres són arrendades a tartaners i el pati interior es fa servir per estibar suro i bullir-lo per tal de manufacturar-lo.

Durant la Guerra dels Tres Anys, a la sala renaixentista, s'hi instal·la el Comitè de Guerra de les Milícies Antifeixistes de la C.N.T.-F.A.I., i a la plaça del Castell va tenir lloc una magna manifestació popular, pel maig de 1937, per tal de protestar per l'empresonament de dos significats dirigents de la U.G.T., Narcís Pallí i Salvador Cornellà, els quals foren alliberats gràcies a les gestions, vers els Comitè, de l'alcalde accidental Martí Caner.

Els descendents d'Emmanuel Casellas, propietaris del castell, el vengueren al Ministeri d'Educació Nacional, durant la dècada dels anys cinquanta, mentre era ministre el Sr. Joaquín Ruiz-Jiménez, el qual el volia per a residència de mestres i professors jubilats; però el projecte no es portà a terme. Malgrat això es declarà Monument Nacional i s'efectuà la primera restauració a càrrec de Belles Arts. Les obres foren dirigides per Miquel Oliva i duraren poc temps.

En 1973, i dirigides per l'arquitecte Sr. Bassagoda, es tornaren a reemprendre. Es consolidaren els teulats que eren molt malmesos; es netejaren i adecentaren les sales renaixentistes i major i s'enderrocaren dues cases, una anexa a la fortalesa i l'altra a la plaça d'armes, quedant el recinte lliure d'un afegitó i més ampli. També es descobriren els arcs de la plaça porxada i s'eliminaren les dues escales primitives, construint-se l'actual, la qual, a criteri dels entesos, és l'autèntica. La sala renaixentista ha estat habilitada com a nova dependència de la Casa de la Vila.

En 1974 es començaren a celebrar a la plaça del Castell els Festivals de Música de Calonge, encetant-se amb el Pessebre, de Pau Casals.

Relació dels senyors del Castell i barons de Calonge

- Comtes de Girona, fundadors, segle VIII.
 Abats del monestir de Sant Feliu de Guíxols, segles IX i X.
 Gaufreds de Fenals, segle XI, vassalls del monestir de St. Feliu.
 Comtes-reis, segle XII.
 Ramon de Solius, vassall dels comtes-reis, segle XII.
 Gastó de Cruïlles, vassall dels comtes-reis, segle XIII.
 Gilabert de Cruïlles, id., segle XIII.
 Gaufred o Jofre de Cruïlles, segle XIII.
 Gilabert de Cruïlles, segle XIII.
 Berenguer de Cruïlles, segle XIII.
 Galceran de Cruïlles, segle XIV.
 Bernat de Cruïlles, segle XIV.
 Bernat de Cruïlles, segle XIV.
 Gilabert Dalmau de Cruïlles, segle XIV.
 Berenguer de Cruïlles, segle XIV.
 Gilabert de Cruïlles, segle XIV.
 Berenguer de Cruïlles, segle XIV.
 Bernat de Cruïlles, segle XV.
 Pere Galceran de Cruïlles, segle XV.
 Martí Guerau de Cruïlles, segle XV.
 Pere Galceran de Cruïlles, segle XV.
 Galceran de Requesens, segle XVI, també comte de Palamós,
 com els que segueixen.
 Lluís de Requesens, segle XVI.
 Elisabet de Requesens, segle XVI.
 Ferran Folch de Cardona, segle XVI.
 Lluís Folch de Cardona, segle XVI.
 Antoni Folch de Cardona, segles XVI i XVII.
 Lluís Fernàndez de Còrdova, segle XVII.
 Antoni Fernàndez de Còrdova, segle XVII.
 Francesc Fernàndez de Còrdova, segle XVII.
 Fèlix Fernàndez de Còrdova, segles XVII i XVIII.
 Francesc Xavier Fernàndez de Còrdova, segle XVIII.
 Ventura Fernàndez de Còrdova, segle XVIII.
 Ventura Osorio de Moscoso, segle XVIII.
 Vicenç Joaquim Osorio de Moscoso, segles XVIII i XIX.
 Vicenç Pius Osorio de Moscoso, segle XIX.
 Lluïsa Osorio de Moscoso i Carvajal, segle XIX.

CASTELL DE TORRE LLORETA

Està situat en el barri del Puigtavell, frec a la riera del Rierot o del Tinar, a uns vint-i-cinc metres d'altura sobre el nivell del mar. Dista del castell de Calonge un quilòmetre.

L'edificació actual, molt transformada, és el resultat de la conversió de la fortalesa en casa de pagès.⁴²

De restes castellers en queden pocs, però prou indicatius per a identificar l'antiga fortalesa.

Consta de torre i cos d'edifici, amb un anexe posterior, fruit de les necessitats camperoles.

La fàbrica del castell. — La façana del migdia, la més notòria de totes, mostra d'esquerra a dreta al llarg de l'edifici, tres espitlleres en la primera part de l'edificació a la planta baixa. En la segona part, seguint sempre la mateixa direcció, cinc també a la planta baixa i sis en el pis per sota una finestra gòtica. En la tercera part, decantada més a l'est, sis en la part jussana, molt tapades, i una a la sobirana; aquesta part ha estat molt renovada i segur que s'eliminaren les que hi havia. I a la quarta part, encarada al nord-est, se'n conserven tres molt deteriorades. Segueix la façana nord amb una sola sagetera. Tot aquest parament demostra que la fortalesa era ben defensada.

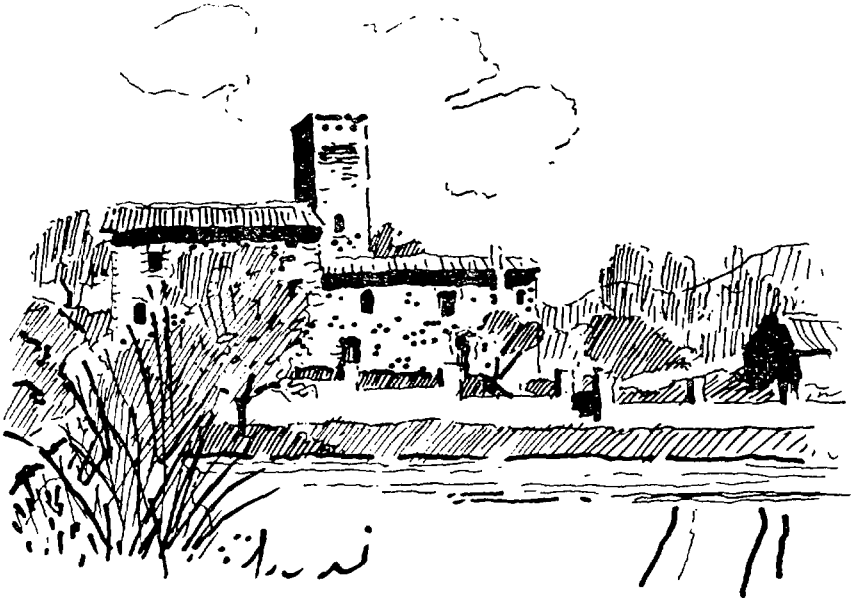
La torre. — La torre, de presència esvelta, és de planta quadrada i resta afegida a l'edifici, però sense comunicació directa amb ell, actualment.

Consta de tres pisos. El primer, sota la finestra romànica, era el que tenia comunicació amb la fortalesa; el sostre és de volta. En el segon s'hi entra per la poterna i també està coronat per una volta on s'hi obre una trapa i, per aquesta es puja a l'últim pis, més baix de sostre i amb coberta plana.

Està construïda amb pedra llicorella, morter de calç i sorra, i aristada amb carreus de granit. La part més alta es nota refeta o més moderna.

Les cares nord i est són llises, però presenten els forats de les bastides. L'oest també és llisa i la sud té una finestra romànica o

⁴² PERE CANER, *Les masies de Calonge*, ANALES DEL I.E.G., vol. XXI.

El Castell de Torre Lloreta. (Dibuix de Jacint Morera).

poterna, com s'ha dit, molt interessant, i al cim d'ella una petita segetera o espiera.

Aquesta torre està encerclada per un barri format també per parets de llicorella amb morter de calç i alguns fragments amb pedres rierenques i argila. S'hi entra per una rampa i un portal que ha perdut la capçalera.

La història. — Pels seus trets arquitectònics aquest castell degué alçar-se entre els segles XII i XIII. Però si del castell de Calonge, com diem, en queden pocs documents, d'aquest de Torre Lloreta, ni un. Per tant ens hem de valdre de suposicions per explicar-ne una mica el seu comès.

Sembla que fou un castell aixecat pels comtes-reis per tal de vigilar el de Calonge d'origen feudal. Més tard sofrí algunes transformacions. Pogué també tenir servitud de vigilància quan el perill barbaresc era patent a la Mediterrània, puix encara que edificat en una petita vall, des de la torre es divisa una bona panoràmica fins el mar.⁴³

⁴³ PERE CANER, *Les torres de vigilància a Calonge*, ANALES DEL I.E.G., vol. XXII.

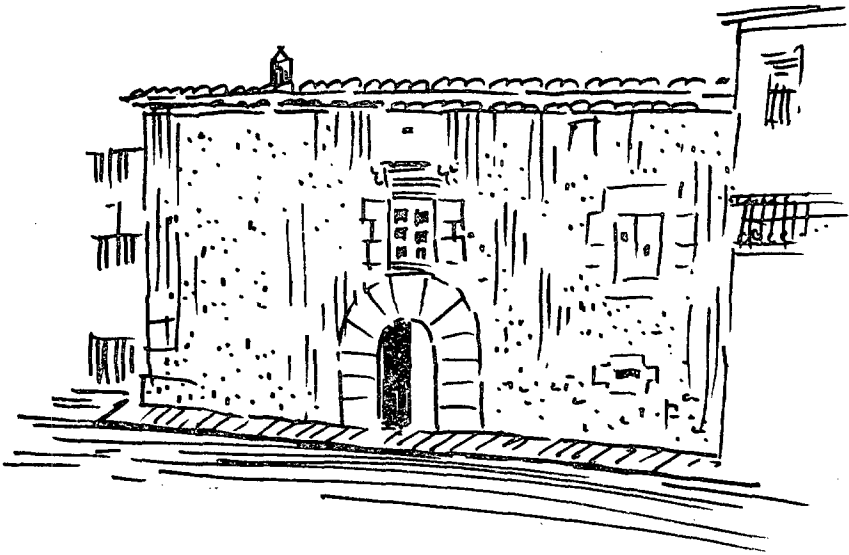
El seu territori abarcava tot el Puigtavell, puix totes les cases d'aquest barri camperol pagaven cens a la família Reixach, propietària del castell, el qual era conegut amb el nom de Torre d'en Reixach, en el segle passat; també, segons conta Sixte Palet, masover que fou quan era propietari el Sr. Joanola, les possessions arribaven fins el Pla. Ara pertany al Sr. Miquel Llorens Bru.

3. CASES FORTIFICADES

A més dels castells esmentats, en el terme de Calonge hi ha varies cases que conserven restes de fortificacions defensives. Unes es troben dins el casc urbà; altres en llocs isolats de la rodalia.

Can Savalls. — És una casa del segle XVI ubicada en el carrer d'Àngel Guimerà, abans de la Placeta, malauradament tan reformada que sols en queda la primitiva façana principal i encara també força modernitzada.

Abans de l'esmentada restauració es conservava tota l'estructura de l'època. A la planta baixa es destacava l'enllossat de pedra en totes les dependències, un pou interior i l'escala de pedra que pujava al pis. Aquest era totalment empostissat. En una cambra hi havia una llar cinc-centista.

Can Savalls. (Dibuix de Jacint Morera).

A la façana hi destaca la porta d'entrada dovelada, encapçalada amb un escut,⁴⁴ dues finestres renaixentistes grans i dues de petites. Un matacà, amb suport de pedra picada i amb una espiera quadrada, defensa la porta i està emplaçat per sobre la finestra principal. Una espitllera, ara desapareguda, es veia sota el teulat i ran del cantó del sol ixent.

Prengué el nom del seu propietari, un clergue que visqué en el segle passat, segons la tradició. Però el fet de què en l'escut de la porta hi hagi l'estrella de Salomó, podria indicar que hagués estat una noble casa de jueus.

Casa del Senyor del Mal Us. — Es troba en el carrer Major. Les característiques de la casa són de l'època gòtica en la major part, però la torre que sobresurt de l'edifici, sembla romànica.

La façana principal, en la part reformada, presenta la porta cabdal dovellada amb un escut borrós i una altra de tendència renaixentista. Dos finestrals gòtics molt interessants es troben en el primer pis de l'edifici, i un altre que fa joc amb la porta cinc-centista. En el segon pis també hi ha finestres que recorden l'estil ogival. Tots aquests detalls demostren que la casa sofrí transformacions al llarg del temps.

La part fortificada es centra en la torre esmotxada, però malgrat això no hi queden ni espitlleres ni cap altre motiu defensiu, segurament degut a l'enrunament de la part més alta.

Aquesta casa estava habitada, des de moltes generacions, pels batlles de sac del castell de Calonge de cognom Valmanya o Vallmanya. Com que aquests funcionaris eren mal vistos pel poble, a causa del seu afer, la casa prengué aquest nom.

Segons Lluís Barceló i Bou, la genealogia d'aquesta casa arrenca del cavaller Pere de Vallmanya, soldat en 1237, nota que es troba en el llibre de Donacions de l'Arxiu Reial de Barcelona, en temps de Jaume I (1275). Però la batllia de sac de la baronia del castell de Calonge, fou instaurada a les darreries del segle xv, i no seria estrany que la família Vallmanya se'n fes càrrec en aquelles dates.

Coneixem la genealogia, segons Barceló, tal com segueix:

Grau i Antoni de Vallmanya, germans, entre 1460 i 1475.

Grau de Vallmanya, en 1590.

Joan de Vallmanya, en 1600.

⁴⁴ PERE CANER, *Escuts i banderes de Calonge*.

Joan de Vallmanya, en 1644.

Francesc de Vallmanya, en 1679.

Domènec de Vallmanya, doctor en Dret, en 1697.

Domènec Narcís de Vallmanya, 1734-1790.

Domènec de Vallmanya, cavaller de Malta i col·laborador amb el corregidor afrancesat de Girona i Figueres, Dr. Tomàs i Puig, el qual exercí càrrecs importants sota la dominació napoleònica. Fou per aquest motiu que, quan els francesos marxaren, la seva casa fou cremada com a represàlia pels seus serveis prestats als imperials.

Les Torretes. — És una casa de pagès edificada sobre un turó vora la costa de Treumal, la qual presenta dues torres quadrades aristades amb pedra picada, una enganxada a la façana de migdia i l'altra al darrera, i restes d'un matabà que defensava la porta principal. Era una masia habilitada per a vigilar i defensar-se de les escameses i dels perills de la costa.

Can Vilar de Sa Mutxada. — També situada en el mateix barri, però en un pla prop de la Torre Valentina, té una torre completament modernitzada la qual conserva encara restes d'un matabà molt malmès. L'adaptació moderna ha fet que, fora de l'esmentada defensa, res no quedi de la primitiva fortificació.

Mas Rosselló. — Masia que es troba a la vall de Ruàs, avui abandonada, la qual conserva alguns motius defensius en la part de ponent. En un cos d'edifici més aixecat que el reste la casa s'hi observen tres espitlleres encarades al nord i dues a l'oest.

Casa força solitària en lloc poc poblat, en l'època gòtica, havia de buscar la manera d'autodefensar-se. El fet de què, a uns quilòmetres més amunt de la conca de la riera dels Molins, però ja pertanyent a Romanyà de la Selva, es troba també una masia, Can Cases, amb garita, fa pensar que la inseguretats de la contrada es féu palesa durant molt de temps.

4. FORTIFICACIONS MODERNES

Durant la Guerra dels Tres Anys, i degut a la por d'una invasió per mar del territori català del Principat, es construïren fortificacions en 1936 per a frenar l'hipotètic desembarcament de les forces enemigues.

Així en el municipi de Calonge es traçaren tres línies defensives. Una en el litoral, la segona en el Pla i la tercera en el començament de les estribacions muntanyenques.

Ran de costa es poden veure encara restes d'aquestes fortificacions. A la Torre Valentina, sobre mateix de la cala del Racó de les Dones, queda un búnker de ciment armat habilitat per a niu de metralladores, i el seu passadís d'entrada corresponent. A mitja platja de Sant Antoni, davant de l'edifici Serrallonga, n'hi ha un altre de tombat a la sorra. En el Collet n'hi havia més, però quan es transformà la finca, foren eliminats. Aquestes defenses controlaven tota la badia de Sant Antoni.

La segona línia era en el Puig de les Aixades, prop de la Torre Roura, però les fortificacions eren trinxeres excavades i cobertes amb terra i troncs d'arbres.

També ho foren les de tercera línia, la qual començava en els marges de can Oliver, per sobre les Escoles Pere Rosselló, i continuava cap a can Rotllant de les Roques i Brugueres. Es deixà la part plana i en el Puig Cabré en construïren més. Finalment a uns vint-i-cinc passos de can Crònics, hi havia un altre niu de metralladores de formigó, i més trinxeres per a defensar Sant Daniel.

Es construïren amb voluntaris i forçats, i l'única que féu servitud bèl·lica fou la del Collet, quan les forces a les ordres de Franco avançaven vers el Pirineu.

La situació d'aquestes modernes defenses coincideix força amb la de les torres de senyals, alçades en l'Edat Mitjana i principis de la Moderna.⁴⁵

⁴⁵ PERE CANER, *Les torres de vigilància a Calonge*, ANALES DEL I.E.G., vol. XXII.